

preliminary determination of survival coefficient based on 2009-2013 are presented. The forecast of population number and structure of the region in general and separately in the cities and districts is developed. Predicted values of demographic loading, perspective indicators of gender and age structure of the population and demographic loading for the forecast period (2014-2018) in the cities and districts of the region is calculated.

Keywords: *Kharkiv region's population, demographic situation, gender and age structure, demographic loading, geodemographic forecasting, component method.*

УДК 911.3:008 (477.43)

С.І. Задворний

СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ АСПЕКТИ РЕОРГАНІЗАЦІЇ КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКОЇ СФЕРИ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

Стаття присвячена розгляду суспільно-географічних аспектів процесу реформування територіальної організації державної влади та місцевого самоврядування у Хмельницькій області, зокрема його вплив на культурно-мистецьку сферу регіону. Розглянуто сутність, передумови та поетапність формування і функціонування спроможних об'єднаних територіальних громад. Окреслено геопросторові риси децентралізації у контексті Перспективного плану формування територій громад області. Охарактеризовано вплив децентралізації на функціонально-компонентну, організаційно-управлінську та функціонально-територіальну структури сфери культури і мистецтва Хмельницької області. Проаналізовано територіальну диференціацію закладів базової мережі культури і мистецтва, що утримуються місцевими громадами сіл, селищ та міст. Розраховано інтенсивність поширення культурних інновацій перспективними центрами об'єднаних територіальних громад. Перелічено проблеми функціонування культурно-мистецької сфери у період реформи та рекомендації щодо їх подолання.

Ключові слова: *культурно-мистецька сфера, регіон, децентралізація, місцеве самоврядування, територіальна організація влади.*

Актуальність дослідження. Сьогодні поряд із глобалізацією активно відбуваються процеси регіоналізації, які являють собою процес перерозподілу компетенцій, передачі владних функцій на регіональний (місцевий) рівень. У цьому руслі в Україні відбувається децентралізація – реформа територіальної організації державної влади та місцевого самоврядування, яка передбачає розширення можливостей і збільшення ресурсів громади, розвиток територій та добробут їх мешканців. Зміцнення регіональної ідентичності стимулює населення до соціально-економічної активності. Як наслідок формується коло питань, які громади вирішують самостійно, а саме: культурне співробітництво, обмін досвідом і технологіями, торгівля товарами і послугами, фандрайзинг. Можливість формувати фінансово-економічні пріоритети культурної політики, культурно-пізнавального туризму та розвитку соціокультурної інфраструктури

сприяє актуалізації культурного регіоналізму – прагнення до збереження обрядової, релігійної, мовної, світоглядної самобутності мешканців області. Тому децентралізація є важливим фактором прогресу територіальних спільнот людей, стимулом їх саморганізації, впровадження сучасних форм економічних відносин у трикутнику «грумада – бізнес – влада». Вдала реалізація даної реформи, із врахуванням усієї специфіки, сприятиме відновленню гуманітарної складової суспільного життя, в тому числі й культурно-мистецької сфери.

Аналіз попередніх досліджень. Проблеми реформування адміністративно-територіального устрою і місцевого самоврядування в Україні та їх вплив на сферу обслуговування населення висвітлені у публікаціях Я. Верменича, Ю. Ганущака, М. Дністрянського, А. Доценка, Л. Заставецької, О. Кучабського, М. Пістуна, О. Соскіна, З.Тітенко, О. Шаблія та ін. Водночас відсутні дослідження, присвячені впливу децентралізації на територіальну організацію сфери культури і мистецтва обласного регіону.

Мета статті полягає у висвітленні суспільно-географічних особливостей реорганізації культурно-мистецької сфери регіону в умовах реформування територіальної організації влади та місцевого самоврядування на прикладі Хмельницької області.

Виклад основного матеріалу. Спроможна територіальна громада – це територіальна громада сіл (селищ, міст), яка в результаті добровільного об'єднання здатна самостійно або через відповідні органи місцевого самоврядування забезпечити належний рівень надання послуг, зокрема у сфері культури, з урахуванням кадрових ресурсів, фінансового забезпечення та розвитку інфраструктури відповідної адміністративно-територіальної одиниці [3]. Об'єднання громад складний, тривалий, багатогранний процес, який виступає індикатором прояву територіальних ідентичностей спільнот людей різних ієрархічних рівнів – від найменших сіл, до великих міст і адміністративних районів. Малі громади добровільно об'єднуються навколо своїх історичних центрів тяжіння, а інші громади, із власними потужними ідентифікаційними переконаннями, відмовляються входити до складу інших громад, або формують навколо себе об'єднану громаду. Громади, які не дали згоди на об'єднання, функціонуватимуть у звичному режимі впродовж перехідного періоду (2015-2017 рр.), після закінчення якого будуть об'єднані рішенням Кабінету міністрів України.

Добровільне об'єднання територіальних громад здійснюється з дотриманням обов'язкових умов, які повинні забезпечувати комплексний соціально-економічний розвиток обласного регіону (рис. 1).

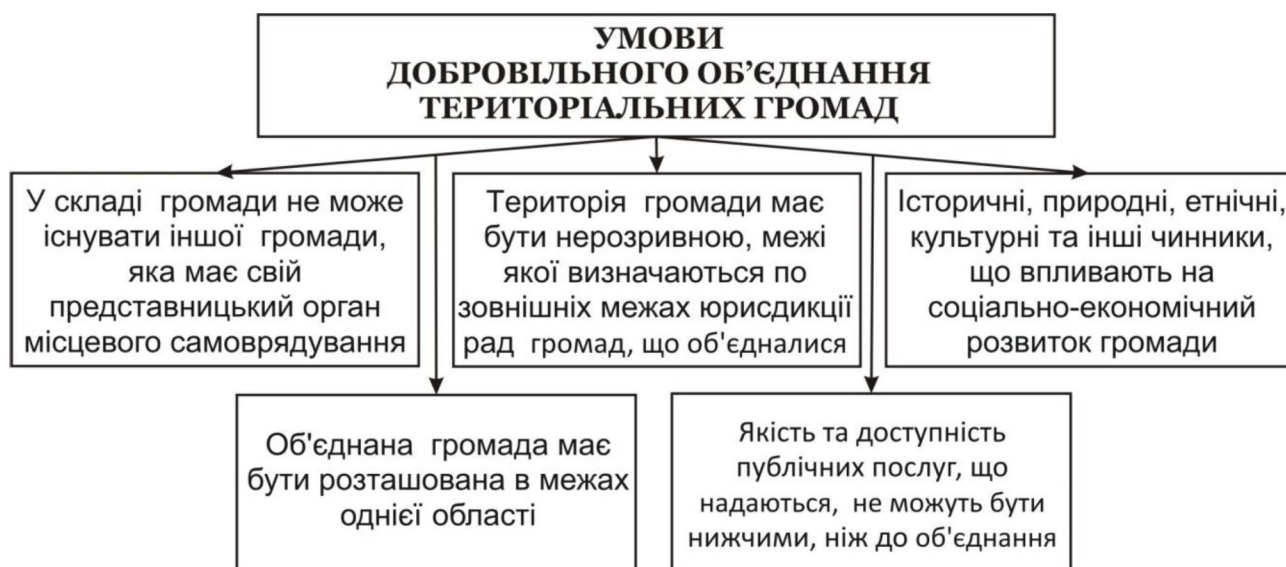

Рис. 1. Умови добровільного об'єднання територіальних громад

Формування спроможних територіальних громад здійснюється з урахуванням: а) здатності органів місцевого самоврядування вирішувати суспільні питання, які належать до їх компетенції, для задоволення потреб населення; б) історичних, географічних, соціально-економічних, культурних особливостей розвитку; в) розвитку інфраструктури; г) фінансового забезпечення; ґ) трудової міграції населення; д) доступності послуг у відповідних сферах. Формування спроможних територіальних громад здійснюється у такій послідовності: 1) визначення потенційними адміністративними центрами міст обласного значення та населених пунктів, що мають статус районних центрів; 2) визначення потенційними адміністративними центрами населених пунктів, які раніше мали статус районних центрів; 3) визначення потенційними адміністративними центрами інших населених пунктів (сіл, селищ, міст) [3].

У Хмельницькій області достатньо висока нерівномірність адміністративно-територіального поділу. Тут налічується 1451 населений пункт, в т.ч. міського типу – 37 (6 міст обласного значення, 7 – районного значення, 24 – селища міського типу), сільських – 1414. На території області діє 625 органів місцевого самоврядування (20 районних, 13 міських, 24 селищні та 568 сільських рад.

Згідно із Перспективним планом формування територій громад Хмельницької області планується утворити 54 спроможних об'єднаних територіальних громади: 13 міських, які об'єднують території міст та прилеглих до міст сільських рад, 23 селищних та 18 сільських громад. У межах Новоушицького, Старосинявського та Ярмолинецького районів запропоновано утворити по одній об'єднаній територіальній громаді. Станом на початок 2016 р. уже завершено процес формування 23 об'єднаних громад. З метою забезпечення доступності

отримання населенням адміністративних та соціальних послуг, враховуючи існуючі трудові потоки і працевлаштування громадян, навчання дітей у закладах освіти, транспортне сполучення, побажання та наміри сільських громад передбачено зміну меж таких районів: Волочиського, Деражнянського, Дунаєвецького, Ізяславського, Полонського, Славутського, Старокостянтинівського, Теофіпольського, Чемеровецького, Хмельницького, Шепетівського та Ярмолинецького [4].

Реорганізація культурно-мистецької сфери у зв'язку із децентралізацією суттєво не вплине на функціонально-компоненту структуру галузі. Водночас досить актуальним залишається питання спроможності нових перспективних громад утримувати розгалужену базову мережу первинних закладів культури, які є малоприбутковими та дотаційними. Зменшення кількості дітей шкільного віку та відсутність можливості їх підвезення до шкіл естетичного виховання загострює питання їх функціонування. Також доцільним є перегляд умов переходу культурно-мистецьких навчальних закладів вищої освіти I-II рівнів акредитації та художніх професійно-технічних навчальних закладів на баланс громад. Адже їх повноцінне утримання неможливе без загальнонаціональних субвенцій. Відсутність державного фінансування спричинить їх оптимізацію.

Суттєвих змін зазнає в умовах децентралізації організаційно-управлінська структура культурно-мистецької сфери. У центрах об'єднаних громад в межах функціональної діяльності їх виконавчих органів будуть сформовані нові відділи культури. Подекуди ці відділи будуть об'єднувати й суміжні галузі – освіту, туризм, духовність, спорт, молодіжну політику тощо. Діяльність у сфері культури на рівні району буде координуватися інститутом районного префекта. Загальне керівництво сферою культури і мистецтва у регіоні здійснюватиме управління культури обласного рівня.

Внаслідок реформи місцевого самоврядування, на балансі об'єднаних громад опиниться 2057 закладів культури. Охоплення території об'єднаних громад закладами досліджуваної сфери визначається розрахувавши коефіцієнт їх територіальної концентрації за формулою:

$$K_k = \frac{p \times N}{p \times n}, \quad (1)$$

де K_k – коефіцієнт територіальної концентрації культурно-мистецьких закладів, p – кількість закладів у громаді; P – кількість закладів в області; s – площа громади, S – площа області. Коли $K_k < 1$ – низька концентрація закладів; $K_k = 1$ – оптимальна концентрація; якщо $K_k > 1$ – висока концентрація.

Аналізуючи функціонально-територіальну структуру культурно-мистецької сфери важливим є вивчення її диференціації. Це можливо здійснити за допомогою коефіцієнта локалізації культурно-мистецьких закладів у перспективних об'єднаних громадах, який розраховується за формулою:

$$K_l = \frac{p \times N}{P \times n}, \quad (2)$$

де K_l – коефіцієнт локалізації культурно-мистецьких закладів, p – кількість закладів у громаді; P – кількість закладів в області; n – чисельність населення громади, N – чисельність населення області.

Проаналізувавши геопросторові особливості територіальної концентрації (рис. 2) і локалізації (рис. 3) закладів культурно-мистецької сфери, що утримуються місцевими громадами станом на 01.01.2015 р., виявлено високі їх показники у сільських та селищних об'єднаних громадах. Це у подальшому призведе до вимушеної оптимізації базової мережі закладів культури відповідних громад. Значно легше утримувати заклади культури буде міським об'єднаним громадам, де менші показники локалізації і концентрації та більші можливості розвитку закладів.

В умовах децентралізації культурно-мистецька сфера Хмельницької області матиме територіально-диспропорційний характер функціонування та ієрархічні викривлення у рівнях підпорядкування з огляду на такі аспекти: несформованість на більшості території області об'єднаних громад; невходження окремих сільських, міських і селищних рад в об'єднані громади; функціонування в межах одного адміністративного району однієї об'єднаної громади; відсутність в межах одного адміністративного району сформованих об'єднаних громад; функціонування об'єднаної громади в межах декількох адміністративних районів, що вимагає зміни їх меж; невпорядкованість статусів закладів культури і мистецтва, інколи пониження їх статусу; тривалий часовий перехід управлінських повноважень із одних структурних підрозділів у інші.

Інтенсивність поширення культурних інновацій залежить від поля демографічної напруги центру об'єднаної громади, навколо якого формуються відповідні системи розселення і зона соціокультурного обслуговування. Напруга поля демографічного впливу центру визначається за формулою:

$$E_B = \frac{H_A}{R_{AB}^2}, \quad (3)$$

де E_B – поле демографічної напруги, яке створюється населеним пунктом A , H_A – людність населеного пункту, R_{AB}^2 – радіус зони впливу.

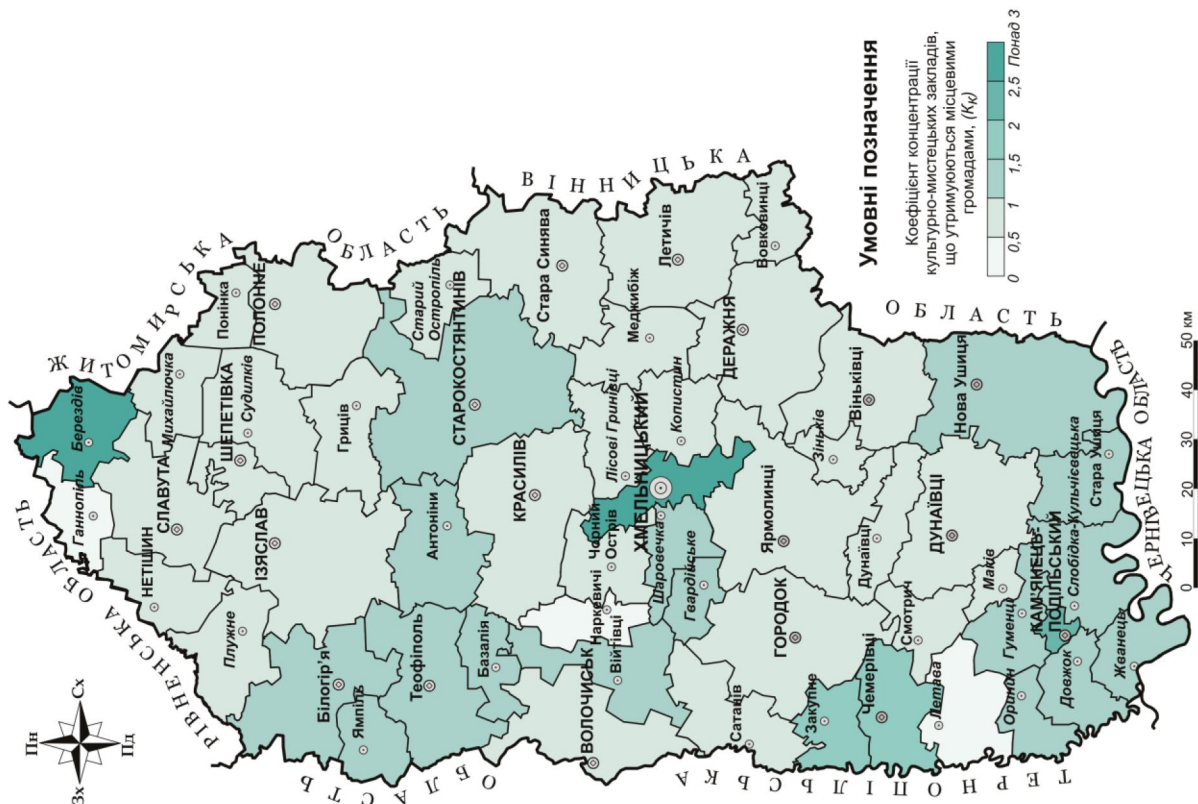

Рис. 2. Територіальна концентрація закладів культури і мистецтва, що утримуються місцевими громадами [4]

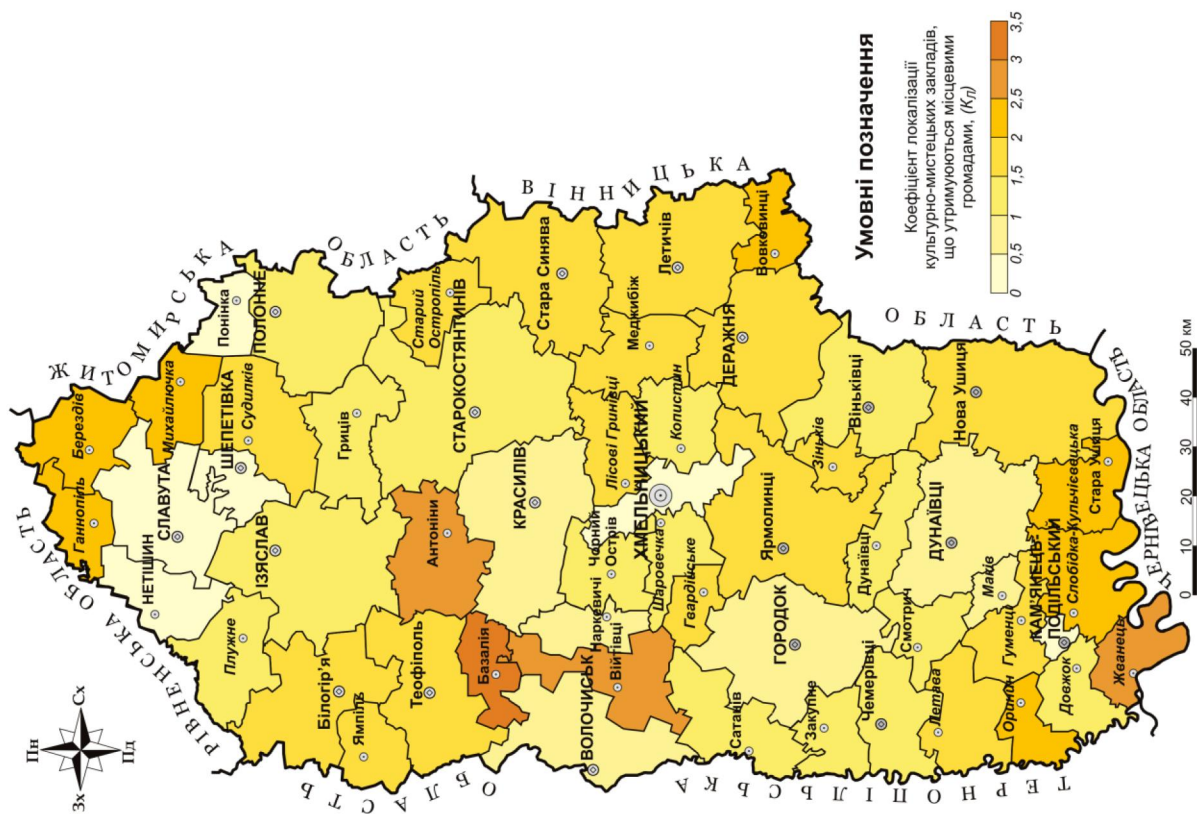

Рис. 3. Локалізація закладів культури і мистецтва, що утримуються місцевими громадами [4]

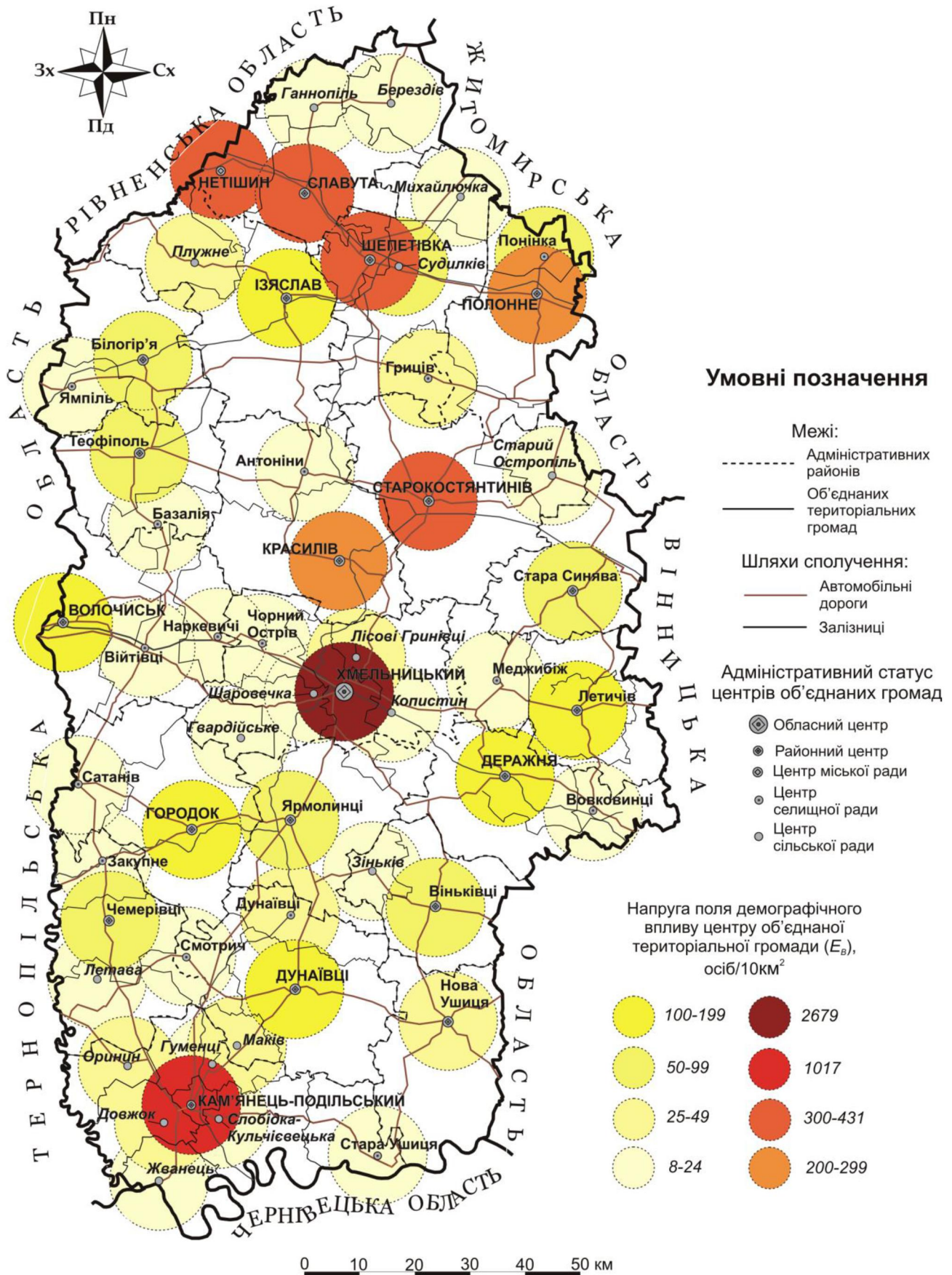

Рис. 4. Напряга полів демографічного впливу центрів об'єднаних територіальних громад Хмельницької області станом на 01.01.2015 р. [4]

На основі отриманих показників нами складено картосхему (рис. 4), аналіз якої дав зробити такі рекомендаційні висновки: 1) недоцільним є формування сільських громад навколо міських поселень у радіусі щонайменше 20 км, особливо навколо міст обласного підпорядкування; 2) є доцільним створення сільських об'єднаних територіальних громад у відносно периферійних частинах адміністративних районів; 3) краще формувати компактні території громад, які приблизно однакові за площею. Врахування цих рекомендацій повинно бути закріплено у вигляді внесення структурних змін у Перспективний план формування територій об'єднаних громад Хмельницької області.

Висновки. Децентралізація двозначно впливає на культурно-мистецьку сферу Хмельницької області: з одного боку це формування нових сучасних культурних центрів та підвищення ролі територіальних спільнот у вирішенні соціокультурних питань, а з іншого – деструктивні процеси у сільських поселеннях, «болючі» заходи із оптимізації базової мережі. Зазначене зумовлює перегляд окремих положень реформи та напрацювання більш дієвих механізмів реорганізації і підтримки територіальної організації сфери культури і мистецтва.

Література

1. Ганущак Ю. Реформа територіальної організації влади / Ю. Ганущак. – К. : ТОВ «Софія-А». – 2013. – 160 с.
2. Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/157-19>
3. Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80#n8>.
4. Перспективний план формування територій об'єднаних громад Хмельницької області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/924-2015-%D1%80>

Summary

S.I. Zadvornyi. Human-Geographical Aspects of Reorganization of Cultural and Artistic Sphere of Khmelnytskyi Region in Terms of Decentralization.

The article deals with the human-geographic aspects of the reform of the territorial organization of state and local governments in the Khmelnytskyi region, including its impact on the cultural and artistic sphere of the region. The essence, the background and the phased formation and operation of joint capable of territorial communities. This research shows geospatial features of decentralization in the context of the future plans of territories forming communities of the region. The study demonstrated the influence of decentralization on the functional component, organizational management, functional and territorial structure of the sphere of culture and art of Khmelnytskyi region. It is analyzed territorial differentiation institutions core network of culture and art which held by local communities of villages, settlements and cities. The obtained results make it possible to describe intensity distribution of cultural innovation centers promising united communities. The study has confirmed the problems of cultural and artistic sphere during the reform and recommendation for improvement.

Keywords: cultural and artistic sphere, region, decentralization, local government, territorial organization of power.